

Üçüncü Cumhuriyet mi?*

Atilla Yayla

Prof. Dr. | İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 19, Sayı 75, Yaz 2014, s. 73-80

Üçüncü Cumhuriyet Oluşurken

Türkiye şimdilerde yeni bir değişim ve dönüşüm yaşıyor. Daha doğrusu 1980 sonrasında Özal ile başlayan bu süreç artık belli bir birikime ve olgunluğa ulaştı. Öyle anlaşılıyor ki, toplumsal yapıdaki değişimler siyasal yapıyı bazı bakımlardan kendini yenilemeye zorluyor. Bazı yazarlar bu durumu Eski Türkiye- Yeni Türkiye dikotomisiyle kavramsallaştırmaya çalışıyor. Bana kalırsa, cazip yönleri olmasına rağmen, bu kavramsallaştırma da yanlış. Ülkelerin, eşyaların (koltuk takımı, araba, gömlek gibi) eskisi ve yenisi anlamında eskisi ve yenisi olamaz. Eskiyen eşyalar atılır, yenilenir, ama ülkeler atılmalarının gerekmesi anlamında eskimez. Eşya tazeleme anlamında da yenilenemez.

Kuşku yok ki, Yeni Türkiye derken yenilediği kastedilen her şeyiyle Türkiye değil Türkiye'nin siyasî sistemi. Ancak, bunda bile sıkıntı var. Bu çağda, her şeyin yıkılıp her şeyin yeniden yaratılabileceği yolundaki devrimci romantizmin büyüklü cazibesine kapılmamıza izin vermeyecek kadar çok bilgi ve tecrübe birikimine sahibiz. Devrimlerin yıkmayı becerdiğini ama yapmayı başaramadığını biliyoruz. İstikrarlı, ısrarlı bir şekilde ama devrim değil ıslahatla yoluna devam eden ülkelerin devrimci ateşi kavurucu bir sıcaklıkla halklarına ve dünyaya yansıtan ülkelerden çok daha başarılı olduklarından da haberdarız. Son olarak, devrimlerin her şeyi yenilemeyi başaramadığına,

* Bu makale, Yayla'nın 28 Ağustos 2014 ve 04 Eylül 2014 tarihleri arasında Yeni Şafak Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazılarının gözden geçirilmiş halidir..

yıkılan sanılan şeylerin derinden yaşayıp zamanı gelince devrimleri süpürdüğüne de şahidiz. Bu yüzden, eskinin tamamen yok olduğuna veya olacağına inanıldığı izlenimi veren sıfatlar kullanmaktan kaçınmalıyız. Kaldı ki, yeni kelimesini şimdi tüketirsek, gelecekteki yeni şeylere isim bulma imkânından da kendimizi mahrum etmiş oluruz. Faraza, 50 yıl sonra büyük toplumsal ve siyasal dönüşümler yaşanır, tekrar Yeni Türkiye veya Yepyeni Türkiye diyecek değiliz herhâlde. Bundan dolayı, benim önerim, Özal'dan beridir enerjisi biriken, Ak Parti iktidarı zamanında hızlanan, 10 Ağustos'ta ilk defa cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesiyle zirveye ulaşan sürece Üçüncü Cumhuriyet dönemi adını vermektir. 10 Ağustos, 2014 bu dönemin başlangıç tarihi olarak kabul edilebilir, çünkü tüm Cumhuriyet tarihi boyunca görülmemiş bir gelişmeye tanık olmuştur.

Bu konuyu tartışırken, değerlendirirken partizanlığa gerek yok. Cumhurbaşkanlığına kimin seçtiğinden bağımsız olarak, cumhurbaşkanını halkın seçmesi yöntemini siyasî sistemimize entegre etmek, kaçınılmaz şekilde, önemli değişikliklere sebep olacaktır. Böylece İkinci Cumhuriyet'in siyasal düzenlemelerinin odak noktası ortadan kalkmış olmaktadır. İkinci cumhuriyetin her şeyi elbette değişmeyecek, ama sistem belli bir istikamete doğru evrilecektir. Bu istikamet kendiliğinden değildir ve ne olacağını seçilecek parametreler belirleyecektir. Bu yüzden şimdi Üçüncü Cumhuriyet'in istikametini ve parametrelerini tartışmanın tam zamanı.

10 Ağustos Üçüncü Cumhuriyet'e Geçiş mi?

Cumhuriyet nedir? Siyasal iktidarın bir hanedana ait olmadığı, halk tarafından eşit vatandaşlık temelinde sahiplenildiği ve kullanıldığı bir rejim. Bu popüler tanımın ilk kısmı, yani siyasal iktidarın bir hanedanın elinde bulunmaması noktası, gayet açık. Ancak, ikinci kısmı için aynı şeyi söyleyemeyiz. Halk siyasî iktidara nasıl sahip olacak ve onu nasıl kullanacak? Bununla ilgili kurallar ve prosedürler belirlenmiş ve yerleşmiş mi? İkinci soruya evet cevabı bizi demokrasiye götürür. Hayır cevabı ise kendine cumhuriyet adını veren diktatörlüklere. Bir örnek verelim: Mısır'da Kral Faruk'a darbe yapan Nasır devlet başkanı oldu ve cumhuriyet ilân etti. Mısır bununla cumhuriyet oldu mu? Nasır'dan sonra iktidarı Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek aldı. Bu iktidar devirlerinin hiçbirinde halkın bir rolü yoktu. Bu durumda Mısır'a cumhuriyet demek uygun muydu? Ya şimdi, Sisi Mısır'ı bir cumhuriyet midir?

Benzer sualler Türkiye Cumhuriyeti için de sorulabilir. 1923'te bu topraklarda cumhuriyet mi kuruldu? Eğer öyleyse, özellikle 1925-1950 arasında siyasî iktidarın belirlenmesinde ve kullanılmasında halka nasıl bir rol verildi,

tanındı? Yoksa iktidar elitleri halk tarafından seçilmek yerine kendi kendilerini atayıp insanlara halkın velinimetini oldukları fikrini mi enjekte ettiler? Bu sorgulamayı yapınca anlaşılıyor ki, 1923'te demokrasiyle aynı anlamda veya iç içe geçmiş şekilde cumhuriyet kurulmadı, bir tek parti diktatörlüğüne giden yola girildi.

Bu tartışmayı bir yana bırakıp 1923'te gerçekten bir cumhuriyetin kurulduğunu kabul edelim. Kurulan, hiç şüphe yok ki, bir demokratik cumhuriyet değildi. Sonraki 90 yılda önemli vakalar yaşandı ve bunlarla rejimin niteliklerinde önemli değişiklikler meydana geldi. Başlangıç 14 Mayıs 1950'de oldu. 14 Mayıs seçimleriyle Türkiye tek parti diktatörlüğünü en azından şeklen yaktı. (Bu yüzden Liberal Düşünce topluluğu her 14 Mayıs'ı Özgürlük Bayramı olarak kutluyor). Muhteva olarak da diktatörlüğü adım adım tasfiye edecek bir sürece girdi. Dolayısıyla 14 Mayıs 1950'yi 2. Cumhuriyet'in başlangıç tarihi olarak kabul etmek anlamlı ve mümkün.

Türkiye 1950'de ve sonrasında güçlü ve istikrarlı bir demokrasiye kavuşamadı. Eski rejimin 'zinde güçleri' yeni rejimle ve yeni iktidar sahipleriyle hem açık hem örtülü yarıları bulunan bir savaş başlattı. 1960 ve 1980 darbeleri bu savaşın zirve noktalarıydı. Her darbeyi derin devlet tarafından yapılan bir anayasa izledi. Yeni anayasalar eski rejimin kalelerini tahkim etti. Yani cumhuriyetin anti-demokratik kısmını besledi. Demokratik siyaset alanını devlete ait siyaset alanı lehine daralttı. Egemenliği seçilmiş meclis ve onun içinden çıkan demokratik iktidar ile atanmış ve kendi kendisini yeniden üreten bürokratik-politik iktidar alanı arasında paylaştırdı.

Bu tasarımın amacı, demokratik bir ülke süsü verilmiş Türkiye'yi tek parti rejimi gibi çalıştırmaktı. Seçilmiş politikacı ona ait sınırlı bir iktidar alanı bulunduğunu ama asıl iktidarın cumhuriyet bürokrasisine ait olduğunu bilecekti. Sınırlarını aştığı zaman ise terbiye edilecekti. Askerî bürokrasinin merkezinde bulunduğu bu yarı açık yarı gizli siyasal tasarımda büyük sermaye, medya ve üniversiteler devlet iktidarının sacayakları olacaktı.

Bu tasarım iyi kötü işledi. Ama demokratik iktidara sahip politikacılar zaman zaman sınırları zorladı. Bu doğrultuda ciddi bir atak 1980'lerde Turgut Özal'dan geldi. Özal devleti biz vatandaşların başının üstünden ayaklarının dibine indirmeye çalıştı ve kısmen başarılı oldu. Bu yüzden, bürokratik iktidar odakları tarafından hiç sevilmedi. İronik biçimde, diktatörlüklerin en kötüsünün hatıralarına ve kurumlarına sahip çıkanlarca, diktatoryal eğilimlere sahip olmakla, tek adam olmak istemekle suçlandı. Dünyanın en zengin başbakanı-devlet başkanı olduğu, ailesinin gayri meşru yollarla büyük servet yaptığı iddia edildi.

Günlük çekişmelerin göz boyamasından uzak durarak baktığımızda görüyoruz ki, bürokratik vesayetçi yönetime bir diğer büyük meydan okuma Ak Parti iktidarında ortaya çıktı. AK Parti siyasî sistemi demokratikleştirme yolunda birçok adım attı. Hatalar da yaptı ve mutlaka daha fazlasını yapabilirdi, ancak, buna rağmen, yaptıkları ve yaptıklarının önemi görmezden gelinemez. Ak Parti toplumun ana direğini teşkil eden ve iktidardan çeşitli derecelerde dışlanan dindar muhafazakârları sistemin merkezine taşıdı. İslâmî çevrelerdeki anti demokratik, radikal eğilimleri törpüledi. Askerî vesayeti gerilettiler. Medyadaki tek sesliliği kırdı ve medyayı daha önce görülmedik ölçüde çoğullandı. Gayri Müslimlerin haklarını ve mallarını iade sürecini başlattı. Belki de en mühimi, on binlerce can alan ve ülkeyi içinden çürümüş çınara çevirmekte olan Kürt probleminin çözümü için büyük riskler alarak hâlen yürümekte olan çözüm-barış sürecini başlattı. Başbakan, üslubundaki hatalara ve lüzumsuz sertlik gösterilerine rağmen, icraatta daha az hata yaptı ve yanlış olduğu gösterildiğinde geri adım atmayı becerdi. Son polis-yargı darbe teşebbüsü dâhil, bütün saldırılara demokratik yollarla, sandığa koşarak cevap verdi ve tuzakları vatandaşların oylarıyla parçaladı.

10 Ağustos seçimleriyle Ak Parti sistemi dönüştürme yolunda büyük bir adım attı. Bürokratik vesayet sisteminde bürokratlara-vesayetçi zihniyetli politikacılara parlamenter sistemde görülmeyen yetkilerle donatılmış vaziyette tahsis edilen cumhurbaşkanlığı makamını halkın tercihleriyle sahibi belirlenen bir makama dönüştürdü ve demokrasinin tepesinde sallanan Demokles kılıcı olmaktan çıkardı. Yapılanın ne kadar doğru ve önemli olduğuna bürokratik vesayetçi zihniyetin temsilcilerinin ve yayın organlarının 'cumhuriyet yıkıldı' feryatları şahitlik ediyor. Aslında, yıkılan bir şey varsa, o, cumhuriyet değil, otoriter-totaliter vesayet sisteminin hâlâ ayaktaki kalıntıları...

Üçüncü Cumhuriyet'in İstikameti

Üçüncü Cumhuriyet'in istikametinin ne olması gerektiğini İkinci Cumhuriyet'in yanlışları ve kusurları gösteriyor. Dolayısıyla, hazır bir rehber, bir pusulaya sahibiz. Benzer bir durum İkinci Cumhuriyet ortaya çıkmaya başladığında da yaşanmıştı. İkinci Cumhuriyet, Birinci Cumhuriyet'in yaptığı şeylerin çoğunun tersini yapmak veya onları tasfiye etmek zorundaydı. Bunları bir ölçüde gerçekleştirdi de...

Bu çerçevede birkaç noktayı hatırlatalım. 1925- 45 Cumhuriyeti özgürlükleri bastırmıştı. İfade, din, seyahat ve örgütlenme özgürlüğü ya hiç yoktu ya da çok kısıtlıydı. Medya, üniversiteler, ekonomik hayat tümüyle devlet güdümündeydi. Sivil özgürlüklerin budanması sivil toplumun boy göstermesini

ve gelişmesini engelliyordu. Sivil toplum alanı, siyasal toplum lehine devlet tarafından işgal edilmişti. Birinci Cumhuriyet bireyleri ve tüm toplumu yeniden yaratmayı hedefliyordu. Yani, toplum devlete şekil vermiyor, devlet topluma şekil vermeye çalışıyordu.

Birinci Cumhuriyet döneminde siyasal haklar ve siyasal katılım yoktu. İktidar sahipleri kendi kendilerini seçiyor, daha doğrusu atıyorlardı. Çok partili hayat zararlı görülmekteydi. Seçme ve seçilme hakkı yoktu. Bugün vatandaş dediğimiz kimseler teba veya kul statüsündeydi. Halk siyasal iktidarı denetleme araçlarından mahkûmdu. Birinci Cumhuriyet'in iki başkanı da, yarışmacı seçimlerle halk tarafından seçilmedi, kendi kendilerini o makama seçtirdi.

1950 yılının 14 Mayıs'ında bu siyasî sistem yapısal olarak önemli ölçüde yıkıldı. Rekabetçi, hür ve âdil seçimlerle halk tarafından belirlenen demokratik iktidar, tek parti iktidarının yerini aldı. Sivil özgürlükler alanında hızla önemli adımlar atıldı. Daha doğrusu, sivil özgürlüklerin önündeki baraj kaldırıldı. İnsanlar ilk defa adam yerine konulduklarını, iktidarın belirlenmesinde söz sahibi olabileceklerini, sevilmeyen ve başarısız iktidarlardan sandık yoluyla kurtulmanın mümkün olduğunu anladı. Sivil toplum bin çiçek açtı. Pek çok sivil birlik ortaya çıktı. Medya çeşitlendi. Ekonomi canlandı. Tek parti döneminin devletçi ekonomik modelinin yarattığı yoksulluğun kader olmadığı, insanların yaşama şartlarının üç-beş sene içinde bile fark edilir derecede iyileşebileceği görüldü.

Ne yazık ki İkinci Cumhuriyet alması gereken mesafeyi kat etmeyi başaramadı. Hamleleri yeterince ileri gidemedi. Bir taraftan seçilmiş iktidarın yaptığı hatalar, diğer taraftan Birinci Cumhuriyet'in bürokratik ve sivil görünümü totaliter unsurlarının direnmesi ilerleyişi tökezletti. 1960 ve 1980 darbeleriyle Birinci Cumhuriyet'in kaybettiği bazı mevziler-mevkiler- kurumlar geri alındı ve bir bütün olarak İkinci Cumhuriyet'in sırtındaki parazit Birinci Cumhuriyet unsurları takviye edildi. Demokratik siyasî iktidar karşısına, onu sınırlayan, ihtiyaç duyduğunda tehdit ve şiddetle terbiye eden veya cezalandıran bir bürokratik siyasî iktidar kuruldu. 1960 ve 1980 darbelerinden sonraki düzenlemelerle bürokratik vesayet sisteminin sivil ayakları olan eğitim, medya ve üniversite de tahkim edildi.

Ancak, bütün bunlar yapılırken, toplumsal yapıda ekonomik, sosyal, kültürel, akademik bakımdan önemli değişiklikler meydana gelmekteydi. Demokratik iktidarlara devlet iktidarı tarafından bırakılan sınırlı alanda yapılan hamleler, devlet iktidarının üzerine oturduğu zemini de kaçınılmaz biçimde dönüştürmekteydi. Menderes ile başlayan bu gelişme süreci Özal ile devam etti ve Erdoğan iktidarında belli bir olgunluğa ulaştı. Marksistlerin dediği

gibi, alt yapı değişmekteydi. Bunun üst yapı, yani siyasal sistem açısından belirgin, teşhis edilebilir sonuçlarının olması kaçınılmazdı.

Nitekim oldu da. Bürokratik vesayet sistemi bir bütün olarak geriledi. Bu resmî ve sivil iki ayakta vuku buldu. Resmî alanda askerlerin sistem içindeki varlığı ve görünürlüğü azaltıldı. MGK'nın üye kompozisyonu sivilleştirildi. Askerlerin siyasilere tâbi olduğu olaylarla kendilerine anlatıldı ve topluma gösterildi. Askerî bürokrasinin inisiyatifıyla hareket eden yargının parti kapatmasının önemli ölçüde önüne geçildi. Sivil veya sivil görünümlü ayakta en önemli gelişmeler medyada ve akademik dünyada vuku buldu. Bürokratik vesayet sistemi medyayı bürokratik iktidara destek vermek ve onun kusurlarını örtmek, demokratik iktidarı ise aşağılamak ve iş yapamaz hâle getirmek üzere kurgulanmıştı. Medyanın kritik zamanlarda devlet adına tek ses olmasını istemişti. Özal'ın bu medya sistemiyle başlattığı mücadele, biraz da mecburiyetten ve medyanın ahmaklıklarından, Erdoğan döneminde de sürdü ve hızlandı. Sonunda medya her görüşün seslendirilebileceği ve sadece devlet iktidarının değil demokratik iktidarın da savunma imkânı bulabileceği mecralara kavuşarak çoğullaştı. Akademik dünyada da tek seslilik kırıldı ve büyük bir çeşitlenme ortaya çıktı. Üniversitelerde Kemalist, milliyetçi, sosyalist akademisyenler zaten vardı. Bunlara İslamcı, liberal ve muhafazakâr akademisyenler de eklendi ve tüm çizgiler akademik muhitlerde renk verebilir hâle geldi.

10 Ağustos 2014'te, bürokratik vesayet sisteminin bir parlamenter sistem için olağan dışı denebilecek yetkilerle donatarak kendine tahsis ettiği cumhurbaşkanlığı makamı halk tarafından bir politikacıya emanet edildi. Bu büyük bir olaydır ve yeni cumhurbaşkanının fikirleri ve liderlik tarzı göz önüne alındığında sistemde önemli değişikliklere yol açacağı kesindir.

Kısaca, Üçüncü Cumhuriyet'in ortaya çıkmasında önemli bir merhaleye gelinmiştir. Cumhuriyet, şimdilik kimse cumhuriyet fikrine karşı çıkmadığına göre, yoluna devam edecektir. Ama hangi istikamette? İstikamet belli, İkinci Cumhuriyet'in Birinci Cumhuriyet'inkine ters istikametinde. Üçüncü Cumhuriyet te Birinci Cumhuriyet'in yaptığı şeylerin çoğunun tersini yapmalı ve bu doğrultuda İkinci Cumhuriyet'in Birinci Cumhuriyet'in uzun ömürlü yanlışlarını tasfiye çabalarını daha ileri taşımalı. Zira, demokratik bir cumhuriyet ancak ve ancak anti-demokratik bir cumhuriyetin demokrasi ve uygarlık dışı unsurları tasfiye edildikçe ortaya çıkabilir.

Üçüncü Cumhuriyet'in Parametreleri

Üçüncü Cumhuriyet'in oluşma sürecinde usul ve düşünme tarzı bakımından dikkat edilmesi gereken noktalara öncelikle işaret etmeliyim. Türkiye son 12 yılda, bu 12 yılın da bilhassa son iki yılında büyük çalkantılar yaşadı. Bu tür dönemlerde olabileceği şekilde selim akıl ve sakin muhakeme yerini hislere terk etti. Soğukkanlı, ilkeli ve sistemik değerlendirmelerin yerini aceleci ve partizan yorumlar aldı.

Bu çerçevede toplum adeta Erdoğan'ı sevenler ve Erdoğan'dan nefret edenler olarak ikiye ayrıldı. Erdoğan'dan nefret edenler tüm yanlışlık ve kötülüklerin onun zamanında ve onunla - onun yüzünden başladığını sanıyor. Erdoğan'ı şeytanlaştırıyor. Sistem analizleri yapmak yerine, Erdoğan'ın karakteri, liderlik tarzı, söylem biçimi üzerinden siyasî analizler yapıyor. Söylenenler arasında Erdoğan'ın cumhuriyeti yıktığı, ülkeyi böldüğü, diktatörlük kurup özgürlükleri kısıtladığı, bir yolsuzluk ağı oluşturduğu iddiaları da var. Nefretçi kesim, hedefine sadece veya esas olarak Erdoğan'ı almış. O giderse her şeyin veya çoğu şeyin düzeleceğine inanıyor. Böylece farkında olmadan veya bilinçli şekilde yapmadan Erdoğan öncesini yüceltiyor. Erdoğan'ı çok sevenlerin bazıları da Erdoğan'dan nefret edenler gibi tüm analizlerini onun üzerinden yapıyor. Sistemin değişim ve dönüşümünün sadece Erdoğan'ın varlığına ve gücüne bağlı olduğuna inanıyor. Doğduğuna inandığı Yeni Türkiye'yi Erdoğan'ın merkezinde bulduğu, bulunması gereken bir tasarım olarak görüyor.

Üçüncü Cumhuriyet sürecinde analizlerimizi ve sistem tasvirlerimizi Erdoğan'ın şahsında kişiselleştirmekten kaçınmak lâzım. İyi bir sistem kişilere, kişisel özelliklere göre tasarlanamaz. Bununla kişilerin, önemli siyasî liderlerin sistemlerin gelişmesinde hiçbir tesiri ve rolü olmaz demiyorum. Bu elbette imkânsız. Demek istediğim şu: Kişileri merkeze alarak başarılı sistem analizleri yapılamaz, iyi bir sistem tasarlanamaz. İyi sistem doğru genel ilkelere dayanmak zorunda. Hangi üstün özelliklere sahip olursa olsunlar, kişiler fani. Sistemler kişilerden sonra da yaşayacak ve ihtiyaçlara cevap verecekse, kişisel nefretleri ve abartılı sempatileri bir yana bırakıp, ilkeler üzerinden sistem analizleri yapmalıyız. Erdoğan'ın halk tarafından seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya çıkmasından ve yeni bir başbakanın göreve gelmesinden sonra bunu daha kolay yapabilecek durumdayız.

Erdoğan'dan nefret edenler de artık yeni duruma ayak uydurmalı. Erdoğan nefretinin İkinci Cumhuriyet'in kusurlarını görmelerine daha fazla engel olmasına izin vermemeli. Muhafazakâr bir tavırla her değişiklik önerisine ve

adımına karşı çıkmak yerine, sistemin doğru ve gerekli gördükleri istikamette ıslah edilmesi, parçalı olarak yenilenmesi için ilkeler üzerinden tartışmaya girişmeli. Rakip fikirleri çürütmeye, tartışmaya taraf olanları kendi yaklaşımının daha doğru olduğuna ikna etmeye çabalamalı.

Üçüncü Cumhuriyet'in esasla ilgili olarak nereye yönelmesi neler yapması gerektiği de belli. Türkiye demokrasisini geliştirmeye, takviye etmeye mecbur. Bunu doğru dürüst yapabilmesi için demokrasi dediğimiz şeyin liberal demokrasi olduğunu aklından çıkarmamalı. Basitçe ifade edilirse, Türkiye sisteminin hem liberal hem demokratik yönlerini kuvvetlendirmeli.

Liberal yön insan hak ve özgürlüklerine daha fazla saygı gösterilmesine işaret ediyor. Bu demokratik devlete iki yönlü bir görev yüklüyor. Devlet hem bireylerin ve birey gruplarının birbirlerinin hak ve özgürlüklerini ihlâl etmesini önlemeli ve ihlâlcileri toplum ve mağdurlar adına cezalandırmalı, hem de kendisi hak ihlalcisi olmaktan uzak durmalı ve hak ihlâli yapan mensuplarını müeyyidelendirmeli. Her iki bakımdan da yapılacak şeyler var. Liberalleşme hakların daha korunaklı kılınmasının başka açılımlarına da gerek gösterir. Meselâ eğitim. Eğitim özgürleşmeli ve çoğullaşmalı. Türkiye ayrıca ekonomik sistemini de piyasa modeline daha çok yaklaştırmalı...

Demokratikleşme siyasal katılım haklarının genişletilmesine ve siyasal rekabetin artırılmasına işaret eder. Seçimlerde uygulanan barajın kalkması veya aşağıya çekilmesi, seçilme ve seçme yaşının daha aşağı inmesi, parti kurmayla ve ayakta tutmayla ilgili mevzuatın kolaylaştırılması, siyasetin finansmanının şeffaflaşması, seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğünün pekiştirilmesi, çoğunluğun yönetme hakkının anayasal sınırlarının belirginleştirilmesi demokratikleşmenin hedefleri arasında olmalıdır. Az temas edilen bir konu olarak, toplumun eli artık yargıya da dokunmalıdır. Halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanının yapacağı atamaların yargının demokratik meşruiyetine katkıda bulunacağı kesin, ama daha fazlasına ihtiyaç var. TBMM de yargı atamalarında devreye sokulmalı ve hatta bazı kilit yargı makamları için seçim yoluna başvurulması düşünülmeli.

Şüphe yok ki bütün bunlar anayasa başta olmak üzere hukukî mevzuatta epeyce yenilemeyi, zihniyetlerde ciddi değişikliği gerektirir. Teknik işlerin ne olduğu ve nasıl yapılacağı ayrıca tartışılacak, incelenecek bir konu ama Üçüncü Cumhuriyet'in felsefî istikameti belli. İkinci Cumhuriyet Birinci Cumhuriyet'in liberal demokrasi adına ıslah edilmesiydi. Üçüncü Cumhuriyet cumhuriyetin aynı yolda ilerleyerek İkinci Cumhuriyet'ten daha liberal bir noktaya getirilmesidir.